

MEZŐ KATALIN

A SZEMÉLYRE SZABOTT TANULÁST TÁMOGATÓ TANÁRI KOMPETENCIÁK

Napjaink egyik jelentős pedagógiai kihívása a személyre szabott tanulás megvalósítása iskolai körülmények között. A személyre szabott tanulás (vagy testreszabott tanulás, tanuló-központú tanulás) a tanulási programok, a tanulási tapasztalatok, az oktatási megközelítések és a tanulást támogató rendszerek sokféleségére utal, amelyekkel az egyes tanulók önálló, egyedi tanulási igényeit, érdekeit, törekvéseit és kulturális hátterének sokszínűségét próbálják kezelni. A hagyományos alapon szerveződő tanulás többnyire nem veszi figyelembe az egyes tanulók egyedi igényeit, erősségeit, s várhatóan mindenki ugyanabban az időben, ugyanazzal a tananyaggal halad előre. A személyre szabott tanulás rendszere viszont arra készíti a pedagógusokat, hogy lépjenek ki a megszokott rutinjaikból, s a „dobozon kívül gondolkodjanak” (CAMPBELL és társai, 2007), hangsúlyozva annak a szükségességét is, hogy a tanulók részt vehessenek a saját tanulási folyamataik megszervezésében.

A személyre szabott tanulás - annak ellenére, hogy alapeszméje már az 1960-as években (EPSTEIN, 1961) megjelent - napjainkban sem általánosan alkalmazott módszer, bár jelentőségének belátása és a pedagógiai megújulás ezirányú elmozdulása érezhető. Ez megmutatkozik például abban, hogy jól körülhatárolt definíciók születnek a téma megragadására. TAYLOR és GEBRE (2016) megfogalmazásában például a személyre szabott tanulás egy olyan, a tanuló igényeihez igazodó és differenciálódó oktatási módként jelenik meg, amelyet a tanuló tanulási preferenciái és érdeklődési területei szerint alakítanak ki. Ennél is újabb megfogalmazás olvasható az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Oktatási Tervében (2017): a személyre szabott tanulás olyan oktatást jelent, amelyben a tanulás ütemét és az oktatási megközelítést az egyes tanulók igényeihez optimalizálják. A tanulási célok, az oktatási megközelítések és az oktatási tartalom minden eleme a tanulók igényei szerint változhat. Ezenkívül a tanulási tevékenységek a tanulók számára érdekszerűek és relevánsak, érdeklő-

désük által vezérelt és gyakran önálló, önindított kezdeményezések.

Ennek gyakorlati megvalósítása azonban a pedagógusoktól szemléletmódváltást követel, s új tanári kompetenciák meglétét predesztinálja.

A SZEMÉLYRE SZABOTT TANULÁST TÁMOGATÓ TANÁRI KOMPETENCIÁK

Általános értelemben a kompetencia kettős értelmű szó: 1) egyrészt illetékeséget, hatáskört, jogosultságot fejez ki, 2) másrészt magában hordozza a szakértelmet, hozzáértést, alkalmasságot is. A kompetencia olyan személyes tulajdonságok összességét jelenti, melynek eredményeként valaki egy adott tevékenységben, munkakörben stb. előre meghatározott kritériumok alapján jó teljesítményt nyújt. Amennyiben az egyén az elvárt kritériumoknak megfelelő, akkor a személy szakmailag hozzáértő, alkalmas, azaz kompetens, ennek hiányában szakmailag nem hozzáértő, járatlan, azaz inkompetens.

A pedagógiai kompetencia fogalmának körüljárása során FALUS (2003) a következőket fogalmazta meg: a kompetencia a pedagógiai készségek és képességek együttesét jelenti, melyek segítségével valaki problémamegoldásra képes egy adott területen. Jelenti továbbá az illetőnek azt a hajlandóságát is, hogy a problémamegoldásra való képességét alkalmazza és kivitelezze. A fogalom magában foglalja az illető tudását, tapasztalatait éppúgy, mint személyes adottságait.

A kompetencia a döntést, kivitelezést, megvalósulást szolgáló képességrendszer. De a kompetencia nem színvonalja a képességnek, hanem képesség a komplex feladatok adott kontextusban történő sikeres megoldására (BÁRDOSY, 2011). A kompetencia ebből következően rendkívül összetett, melynek kialakuláshoz több alkotóelem együttállására van szükség. Ezek a következők:

- Ismeretek, a tudás (knowledge): információk, tárgyi tudás, amivel a személy rendelkezik.

- Készségek, jártasságok (skills), melyek bizonyos fizikai és szellemi feladatok teljesülésének képességét adják.

- Önértékelés, szociális szerepek, melyek személyes értékek (value) mentén szerveződnek. Ezek az egyén cselekvéseit vezérlik, pl. siker, karrier.

- Személyiségvonások (character), pszichikai-fizikai jellemzők és a helyzetekre, információkra adott válaszok.

- Motivációk (motivation), melyek irányítják, befolyásolják, szelektálják a viselkedést bizonyos magatartások, célok felé (SPENCER, MCCLELLAND és SPENCER, 1990).

Amíg az első két összetevő viszonylag könnyen fejleszthető és alakítható, addig az utolsó három tényező (mivel az a személyiség sajátossága) mélyebb szintű megismerést igényel, ami a fejleszthetőséget befolyásolja.

SZABÓ (2010) tanulmányát és az Európai Unió referenciakeretét (2006) figyelembe véve a kompetenciák négy típusát különböztetjük meg:

1) Az *alapkompenciák* (báziskompenciák) azon személyiségjellemzők, amelyek az élet különböző területein leggyakrabban jelennek meg, s amelyekre az egyéb kompetenciák épülnek. Ezek például: az írás, az olvasás, a számolás és a szövegértés. Kialakulásában az általános iskolai felkészítésnek jelentős szerepe van.

2) *Kulcskompetenciák* (transzverzális kompetenciák): az egyén számára szükséges és hasznos kompetenciák, melyek lehetővé teszik, hogy az egyén sikerrel tudjon alkalmazkodni a folyamatosan változó körülményekhez és ezáltal integrálódni tudjon a társadalomba. Az Európai Unió referenciakerete (2006) a következő kulcskompetenciák meglétét, illetve folyamatos fejlesztését preferálja: anyanyelven való kommunikáció; idegen nyelven való kommunikáció; matematikai, természettudományi és technológiai készségek; digitális kompetencia, tanulás tanulása; interperszonális és állampolgári készségek; vállalkozói készségek; kulturális tudatosság (általános műveltség). A kulcskompetenciákat olyan transzverzális kompetenciákként kell értelmezni, amelyeket az iskolarendszerben sajátít el mindenki, majd bővíti, kiegészíti az egész életen át tartó tanulás során.

3) *Generikus kompetenciák* (transzferálható kompetenciák): olyan független kompetenciák, amelyek nem köthetők szorosan tantárgyakhoz, ezek például egy munkafolyamat racionális megszervezése, az idővel, az energiával való takarékoság; a problémaérzékenység és problémamegoldás, az alternatív megoldási lehetőségek összehasonlítása; a lényeglátás, a döntésképeség; az együttműködés, a kommunikációs készség; az innováció és a kreativitás.

4) *Speciális vagy funkcionális kompetenciák* (professzionális kompetenciák): az egyes munkakörök sikeres ellátásához szükséges viselkedés-repertoárt, a kimagasló teljesítményt szolgáló szakmai tudást foglalják magukba, melyeket csak speciális képzés, tanulás útján lehet elsajátítani.

Mindezen kompetenciák kialakítása kihívás, mivel részben az intézményes nevelés feladata, másrészt magában hordozza annak szükségét is, hogy a pedagógusnak a változó igényekhez alkalmazkodó kompetenciákkal felvértezve kell helytállni a nevelés/oktatás rendszerében. A személyre szabott tanulást támogató pedagógia ráadásul még inkább megköveteli a gyermekek egyéni igényeihez alkalmazkodó, új típusú pedagógusi jelenlét kialakítását. „...amíg a tanulók nem egyforma képességekkel rendelkeznek, és sem az igényeik, sem a munkastílusuk nem egyforma, az a helyzet, ami az egyik számára optimális, a másik számára nem lesz az. ... Erre felírhatunk egy egyszerű egyenletet: az emberek sokfélesége + megfelelő bánásmód mindenkinél = a megközelítések sokszí-

nűsége” (PERRENOUD, 1998, 93-94). A személyre szabott tanulást támogató tanári kompetenciák esetében előtérbe kerülnek a transzferálható, generikus kompetenciák (OECD 2015, Európai Bizottság 2006), valamint a transzverzális képességek.

A személyre szabott tanulás a pedagógusoktól adaptivitást (alkalmazkodóképességet) feltételez. Egy olyan rugalmas pedagógiai tevékenységrendszer kiépítését, ahol a tanár alkalmazkodik a tanulók meghatározott tanulási igényeihez. A tanár az új tanulási egység elején diagnosztizálja a tanulási szükségleteket, egyénre szabott tanulási terveket (egyéni fejlesztési terveket) készít minden egyes tanuló számára, figyeli a diákok fejlődését, visszajelzéssel él, valamint nyilvántartást vezet a diákok teljesítményének változásáról. Az adaptív tanulás a tanulás sikerességének biztosításához különösen épít a tanuló önálló tanulásának és motivációjának folyamatos monitorozására. Az adaptivitás megvalósításához szükséges tanári kompetenciák: kompetencia alapú oktatás ismerete; egyénre szabott időbeosztás, hely és tanulás ütemezés megvalósítása; differenciált oktatás; gyorsítás, dúsítás / lassítás; egyéni fejlesztés; kreativitás, innováció; élményképzés, élménypedagógia stb.

A személyre szabott tanulás célzott tanulás. A tanulás célzott, összehangolt és személyes, kihangsúlyozva a tanulói felelősséget és a tanulási készségeket a tanulás folyamatában. A tanítás, nevelés szorosan illeszkedik a tantervhez. A fejlesztés és az elsajátítás a tanári stratégiák tudatos kiválasztásával valósul meg az egyes tanulók meghatározott

tanulási szükségleteihez alkalmazkodva, az egyéni fejlesztési terv mentén. A diákokat olyan képességekre és stratégiákra tesznek szert, amelyek segítségével nyomon követik és irányítják a tanulást, és ezáltal vállalják a felelősséget a saját tanulásukért. A tanulók tanulási alkalmassága ugyanolyan fontos, mint a tanulók tanulási lehetőségei (tananyag és oktatás). A tanulásra való alkalmasság magában foglalja a tanulók tanulási okát (motivációját), a tanulási készségeket (beleértve a metakognitív képességeket és kognitív eszközöket), a szociális kompetenciát és az érzelmi jólétet. Figyelembe veszi a tanulók előzetes ismereteit, hiszen a tudás egyre több ajtót nyit az új ismereteknek és a tananyag gazdagságának. A célzott tanulási helyzetben a diák-tanár interakció folyamatos és intenzív. Az ily módon kialakított tanulóközpontúság megvalósításához szükséges tanári kompetenciák: kapcsolatteremtési képesség; kommunikációs készség; tanulói elkötelezettség fokozásának képessége (motiváció); tanulási stratégiák ismerete és átadása; problémaérzékenység és problémamegoldás, alternatív megoldási lehetőségek összehasonlításának képessége; lényeglátás, döntésképeség; együttműködés; rugalmasság; tudás és ismeret, stb.

A személyre szabott tanulás nem nélkülözi a digitális technológia (elektronikus eszközök) alkalmazásán alapuló eljárásokat. A digitális technológia segítségével a pedagógus szervezi a tananyag tartalmát; megkönnyíti a differenciálást; hatalmas és változatos tanulási lehetőségeket tár fel a tanulók előtt; folyamatosan ellenőrzi és megerősíti az elsajátítást; dokumentálja a vál-

tozásokat, hozzáférést biztosít a gazdag információforrásokhoz, képes a tanulásra gyakorolt hatások metaanalízisére (rangsor szerinti hatás) is. Alkalmazásnak eredményeként automatizálódnak az úgynevezett „új alapismeretek” (new basic skills) vagy informatikai készségek (IT skills), melyek a következő összetevőből állnak: az idegen nyelvek ismerete, technikai (technológiai) kultúra, vállalkozási készségek, társas (szociális) kompetencia. A technológiai tájékozottsághoz szükséges tanári kompetenciák: technikai ismeretek; eszközök, játékok, szisztémák, metódusok ismerete; technológia által megkönnyített individualizációban való jártasság; digitális projektek létrehozásnak képessége; blended learning, e-learning és rejtett tanulás biztosítása; online tanulás, online tesztelés, online tanfolyamok vezetése, stb.

Emellett a személyre szabás a tanárok, tanulók és családtagjaik közötti új típusú kapcsolatok kialakítására is utal, annak érdekében, hogy együttesen járuljanak hozzá a tanulók tanulásához és a tanulók személyes (kognitív, metakognitív, motivációs, szociális / érzelmi) kompetenciáinak fokozásához (MURHY, 2016, 3).

ZÁRSZÓ

A személyre szabott tanulás alapeszméje nem újszerű, hiszen már Rousseau, Herbart, Pestalozzi, Montessori vagy Binet és Simon is hangsúlyozták, hogy a gyermekek nem egyformák,

az egyéni különbségek egyéni bánásmódot igényelnek. A személyre szabás mondhatni örökzöld téma, azonban a gyakorlati megvalósítása még ma is gyakran elmarad. Ezt több okkal lehet magyarázni például: 1) radikális szervezeti változtatásokra; 2) a tananyag tartalmában való választás lehetőségének biztosítására, 3) a helyi igényekhez, az adott gyermekekhez igazodó tanulási, előre haladási rendszer kialakítására lenne szükség, stb. Ezen jogos igények és elvárások azonban belátható időn belül nem viszik előre a személyre szabott tanulás elterjedését. Az individualizált nevelés lehetősége minden pedagógus számára adott: gondoljunk például a probléma alapú, tapasztalati tanulás, az élménypedagógia (MEZŐ K., 2015) lehetőségére; a kreatív tanulási stratégiák alkalmazására (MEZŐ F., 2002, 2011); a projekt módszerre épülő magas szintű aktivitásra vagy a digitális alapon szervezhető tanulásra. A kivitelezés a tanár kompetenciáján múlik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Oktatási Terve 2017, „Reimagining the Role of Technology in Education: 2017 National Education Technology Plan Update”. <https://tech.ed.gov/files/2017/01/NETP17.pdf>. (Letöltés: 2018.03.15.)
- Az Európai Parlament és a Tanács 2006/962/EK ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanulásához szükséges kulcskompetenciákról. http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_hu.htm (Letöltés ideje: 2018.03.15.)

- BÁRDOSSY Ildikó (2011): *Lehetséges kérdések és a válaszok a curriculumfejlesztéshez*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
- CAMPBELL, R. J., ROBINSON, W & Co. (2007): *Personalised learning: Ambiguities in theory and practice*, British Journal of Educational Studies, 2, 2007, 135-154.
- EPSTEIN, Sam, EPSTEIN, Beryl (1961): *The First Book of Teaching Machines*. Danbury, CT: Franklin Watts.
- MEZŐ Ferenc (2002, 2011): *Tanulás diagnosztika és fejlesztés az IPOO modell alapján*, K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- MEZŐ Katalin (2015): *Kreativitás és élménypedagógia*, Kocka Kör, Debrecen.
- MURPHY, Marilyn (2016): *Foreword*. = Handbook on Personalized learning for States, Districts, and Schools. Center on Innovations in Learning, Eds. MURPHY, Marilyn & Co. Temple University, Philadelphia, PA., 3-19.
- PERRENOUD, Philippe (1998): „From Formative Evaluation to a Controlled Regulation of Learning Processes. Towards a Wider Conceptual Field”, *Assessment in Education: Principles, Policy and Practice*, Carfax, Oxfordshire, Vol. 5, No. 1, 85-102.
- SPENCER, Lille, McCLELLAND, David, SPENCER, Signe (1994): *Competency Assessment Methods, History and State of the Arts*, Boston, Hay/McBer, Research Paper.
- SZABÓ Szilvia (2010): *Kompetenciák a gyakorlatban hallgatói és munkáltatói szemmel*. „Szakképzés-Vizsgálatok 2008-2010”, ZSKF-TKK Füzetek 8, 45.
- TAYLOR, Ronald D., GEBRE, Azeb (2016): *Teacher- Student Relationship and Personalized Learning: Implications of Personal and Contextual Variables*, = Handbook on Personalized learning for States, Districts, and Schools. Center on Innovations in Learning, Eds. MURPHY, Marilyn & Co. Temple University, Philadelphia, PA., 205-221.

